

УДК 331.5.024.5

В.В. Онікієнко, д-р екон. наук, проф.**Д.Ю. Наумов***Рада по вивченню продуктивних сил України*

РОЗВИТОК РИНКУ ПРАЦІ ПРОВІДНИХ ГАЛУЗЕЙ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ: СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ ТА ДОВГОСТРОКОВІ ПЕРСПЕКТИВИ

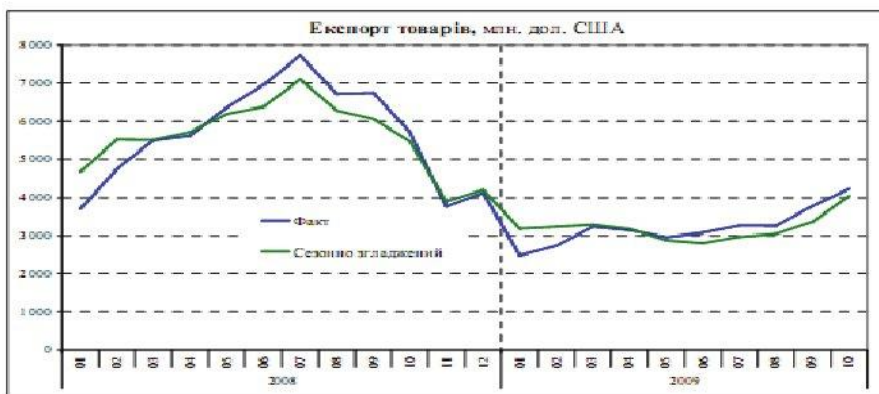
У статті подано аналіз процесів трансформації ринку праці провідних галузей промисловості України в період глобальної фінансово-економічної кризи і прогноз зайнятості на довгострокову перспективу. Автори акцентують увагу на підвищенні вимог до рівня освіти та професійної підготовки працівників і загостренні конкуренції серед низькокваліфікованих працівників, для яких зайнятість скоротиться.

Ключові слова: ринок праці, прогноз зайнятості, професійна підготовка, трансформації.

Вступ. Промисловість України як важливий сектор соціально-економічного розвитку впливає на результати функціонування всієї економічної системи, є інтегратором науково-технічних досягнень, локомотивом трансформаційних перетворень держави. Так, на неї припадає близько половини виробництва валової продукції (стабільно протягом останніх років більше 48%), понад 37% основних і оборотних засобів, 40% зайнятих найманих працівників, третина прямих іноземних інвестицій [7]. Наші дослідження свідчать, що ринок праці промислового сектору економіки є одним з головних серед галузевих ринків праці, оскільки він значною мірою формує зайнятість. Відіграючи таку багатоаспектну роль у взаємодії з іншими сферами, промисловість може і повинна забезпечувати перехід українського суспільства до постіндустріального інформаційного стану.

Постановка проблеми. Світова фінансова криза суттєво вплинула на розвиток промисловості України. Різке зниження попиту і обвальне падіння цін на світових товарних ринках на основні товари українського експорту призвели до значного падіння обсягів зовнішньої торгівлі товарами та послугами (у листопаді 2008 р. порівняно з жовтнем на 28,3%) та відповідного спаду вітчизняного промислового виробництва (на 28,6%). Найбільший вплив на загальне скорочення експорту мало падіння експортних надходжень за такими групами: металургійної продукції – на 49,4%; продукції хімічної промисловості – на 34,1%; машинобудівної продукції –

на 28,1%; продукції АПК – на 18,9% за той же період [4]. У 2009 р. ці негативні тенденції продовжувались (рис. 1).

Рис. 1. Динаміка українського експорту товарів у 2008–2009 рр. [5]

Найменші обсяги експорту були зафіксовані у травні – червні 2009 р. Порівняно з аналогічним періодом 2008 р. вони скоротились у 2,6 разу. Після стагнації в наступні місяці у жовтні 2009 р. намітилось зростання обсягів експорту за всіма товарними групами (табл. 1), що стало результатом відновлення зовнішнього попиту та обсягів світової торгівлі. Порівняно з вереснем 2009 р. експорт продукції у жовтні зріс на 11,9%, а продукції хімічної промисловості – на 40,3%.

Таблиця 1

Експорт української продукції у жовтні 2009 р.*

Вид продукції	млн. дол. США	у% до загального експорту	Темпи зміни, %	
			до жовтня 2008 р.	до вересня 2009 р.
Експорт, всього	4 234	100,0	-26,0	+11,9
- металургійна продукція	1 364	32,2	-31,9	+18,3
- машинобудівна продукція	716	16,9	-19,6	+8,8
- продукція АПК	960	22,7	-25,9	+6,3
- продукція хімічної промисловості	426	10,1	-25,0	+40,3

Джерело: Національний банк України [5].

Загальний обсяг експорту товарів склав 4,234 млрд. дол. США, що, проте, на 26,0% менше, ніж у жовтні 2008 р. Поступове відновлення світової економіки справило позитивний вплив на динаміку експортоорієнтованих галузей та, відповідно, промислового виробництва в цілому.

Зниження обсягів промислового виробництва в річному вимірі в жовтні 2009 р. становило 6,2% проти 18,4%. Деякі галузі продемонстрували позитивний внесок у зміну обсягів промислового виробництва. Додатковим чинником подібної динаміки показників в річному вимірі, за нашими оцінками, є статистичний ефект бази порівняння 2008 р. (падіння в жовтні за виключенням сезонного фактора становило 3,1%).

У жовтні 2009 р. приріст обсягів металургійного виробництва становив 16,2% в річному вимірі (за місяць за виключенням сезонного фактора – +4,4%). Наслідком зростання обсягів металургійного виробництва стало покращення діяльності галузей, які забезпечують його функціонування, – добувної промисловості та виробництва коксу і продуктів нафтопереробки. Зокрема, видобуток корисних копалин у жовтні зріс на 11,1% в річному вимірі, а виробництво коксу – на 26,4%.

У машинобудуванні продовжувалося падіння виробництва – в жовтні 2009 р. за виключенням сезонного фактора – на 1,7%.

Слід зазначити, що за останні роки промислове виробництво зазнало значних структурних трансформацій, які, однак, поки що не вирішують проблем його соціальної переорієнтації та прискорення науково-технічного прогресу. Так, значного розвитку набули деякі базові галузі важкої промисловості, обсяги виробництва яких значно перевищують власні потреби; посилилась сировинна спрямованість виробництва; продовжувався занепад високотехнологічних і наукоємних галузей. Унаслідок цього зазнала трикратного скорочення частка новітніх технологічних укладів в українській економіці, акумульованих переважно виробництвами військово-промислового комплексу, а також зменшився сегмент вітчизняної наукоємної продукції на внутрішньому і зовнішньому товарних ринках.

Природно, що і розподіл працівників за видами промислової діяльності не відповідає інноваційним стандартам. В Україні домінуючою є зайнятість у добувній промисловості, виробництві та розподіленні електроенергії, газу і води, металургії. Мало місце необґрунтоване, з погляду перспективного розвитку, випереджаюче скорочення чисельності промислово-виробничого персоналу в галузях, що виробляють кінцеву продукцію, та високотехнологічних і наукоємних галузях.

Аналіз досліджень та публікацій. Дослідженням різних аспектів ринку праці та регулювання соціально-трудова відносин присвячені теоретичні і науково-прикладні розробки таких відомих вчених, як Л.Абалкін, О.Амоша, С.Бандур, Б.Данилишин, А.Гальчинський, В.Геець, Т.Заяць, А.Колот, Е.Лібанова, О.Новікова, І.Петрова, В.Томілов та багатьох інших науковців і дослідників. Хоча в роботах сучасних авторів і досліджено багато сегментів і проблем ринку праці, але в сучасних умовах особливої уваги та вивчення потребують процеси адаптації сфери соціально-трудова відносин провідних галузей реального сектору економіки України до викликів і загроз глобалізації світової економіки.

Метою даної статті є аналіз процесів трансформації ринку праці провідних галузей промисловості України та прогнозування зайнятості в промисловому секторі на період до 2012 р.

Виклад основного матеріалу дослідження. Масштабне скорочення обсягів промислового виробництва відразу ж позначилося на середньообліковій кількості штатних працівників та середньообліковій кількості працівників в еквіваленті повної зайнятості (табл. 2). Позитивні тенденції зі збільшення рівня зайнятості населення, що були притаманні загальному ринку праці, з липня 2008 р. змінилися на негативні. Так, якщо середньооблікова кількість штатних працівників загалом в економіці країни у липні 2008 р. відповідно до листопада 2007 р. зросла на 0,6% і склала 11 451,4 тис. осіб, то далі спостерігається стійка тенденція до зниження чисельності працюючих. У листопаді 2008 р. загальна середньооблікова кількість штатних працівників склала 11 209,6 тис. осіб та відповідно до липня 2008 р. зменшилася на 2,1%, а до листопада 2007 р. – на 1,6%.

Таблиця 2

Динаміка середньооблікової кількості штатних працівників та в еквіваленті повної зайнятості за окремими видами промислової діяльності у 2007–2009 рр. і прогноз на січень 2012 р., тис. осіб*

Види промислової діяльності	Листопад 2007 р.		Листопад 2008 р.		Січень 2009 р.		Жовтень 2009 р.		2012 р. (прогноз)
	шт Се	по Се ^{пр}	шт Се	по Се ^{пр}	шт Се	по Се ^{пр}	шт Се	по Се ^{пр}	шт Се
Промисловість	3267,1	3129,1	3104,4	2822,8	2969,8	2517,9	2787,7	2544,4	2700,0
Добувна промисловість	496,6	473,7	472,1	440,5	461,1	428,1	442,0	418,0	445,0
видобуток паливно-енергетичних корисних копалин	349,0	332,8	331,9	314,9	328,0	312,3	319,2	303,7	325,0
видобуток корисних копалин крім паливно-енергетичних	147,6	140,9	140,2	125,6	133,1	115,8	122,8	114,3	120,0
Переробна промисловість	2247,6	2145,0	2111,3	1870,5	1983,1	1581,4	1834,1	1636,1	1720,0
виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	51,8	49,7	48,8	44,8	47,7	44,1	44,7	42,0	44,0
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	412,3	393,5	390,0	340,2	378,2	319,8	341,2	313,0	320,0

Продовж. табл. 2.

Машинобудування, загалом	703,4	664,0	660,6	554,7	619,3	457,7	554,1	474,8	505,0
виробництво машин та устаткування	303,8	288,6	279,8	239,9	257,4	197,1	229,5	199,6	210,0
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	167,0	157,6	158,1	137,9	155,7	115,4	142,3	121,5	130,0
виробництво транспортних засобів та устаткування	232,6	217,8	222,7	176,9	206,2	145,2	182,3	153,7	165,0

* Складено та розраховано за даними Держкомстату України.

У промисловості за аналізований період також відбувалося скорочення чисельності зайнятих працівників. Так, середньооблікова кількість штатних працівників у листопаді 2008 р. порівняно з листопадом 2007 р. зменшилась на 5%, а в переробній галузі – на 6,1%.

Динаміка скорочення середньооблікової кількості штатних працівників у промисловості України продовжилась і в 2009 р. У жовтні 2009 р. в промисловому секторі було зайнято 2787,7 тис. осіб, що на 10,2% менше, ніж у листопаді 2008 р. За окремими видами промислової діяльності це зменшення становило: у добувній промисловості – 6,4%; виробництві коксу, продуктів нафтопереробки – 8,4%; металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – 12,5%; виробництві машин та устаткування – 18,0%; виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування – 10,0%; виробництві транспортних засобів та устаткування – 18,1%. Особливо інформативним є показник середньооблікової кількості працівників в еквіваленті повної зайнятості, який характеризує умовну кількість працівників з повним робочим днем, необхідну для виконання обсягу робіт. Якщо в листопаді 2007 р. загалом у промисловості вона становила 3129,1 тис. осіб, то в листопаді 2008 р. – 2822,8 тис., а в жовтні 2009 р. – 2544,4 тис. осіб, тобто зменшилась, відповідно, на 9,8 і 19,5%. Відмінності в показниках динаміки середньооблікової чисельності штатних працівників і чисельності працівників у еквіваленті повної зайнятості свідчать, з одного боку, про вплив спаду виробництва на зайнятість, а з іншого боку, – про наявність надлишкової чисельності працівників та неефективне використання робочого часу.

Основними причинами надлишкової чисельності працівників у промисловості, на нашу думку, є:

- переважно екстенсивний тип розвитку, який забезпечується за рахунок використання більшої кількості факторів виробництва – засобів праці, сировини, паливно-енергетичних ресурсів, робочої сили, тобто характеризується великими матеріало-, енерго- і трудозатратами;

- моральний і фізичний знос основних виробничих фондів, який в окремих галузях становить 60–80% і обумовлює високі трудозатрати на економічно неефективних робочих місцях;
- низька продуктивність праці, зумовлена заниженою ціною робочої сили, за якої заробітна плата фактично виконує функцію соціального захисту працівників та амортизатора їх вивільнення і зростання безробіття, а не функції відтворення та стимулювання;
- неефективний менеджмент персоналу на багатьох підприємствах, який не забезпечує впровадження прогресивних форм і систем організації та оплати праці, ефективного використання трудового потенціалу і неперервного розвитку працівників, в результаті чого недостатньою є якість робочої сили;
- деформована структура промислового комплексу, в якій переважаючими є галузі нижчих технологічних укладів (добувна, хімічна, електроенергетика) і, відповідно, недостатня частка галузей з високим ступенем обробки і тих, що забезпечують науково-технологічний розвиток економіки та зайнятість в інноваційному секторі.

Слід відмітити, що в умовах кризи більшість промислових підприємств здійснювали заходи, щодо оптимізації (або скорочення) чисельності працівників, впроваджуючи новітні технології і здійснюючи технологічне оновлення виробництва, а також відділення непрофільних та непромислових підрозділів, в тому числі передачу на аутсортинг допоміжних бізнес-процесів. У результаті оборот робочої сили по промисловості в цілому та окремих галузях характеризувався перевищенням показників вибуття над показниками найму (табл. 3).

При цьому у 2008 р. порівняно з 2006 р. спостерігається збільшення чисельності вибулих і зменшення чисельності прийнятих, що свідчить про посилення процесів скорочення зайнятості в промисловому виробництві.

Таблиця 3

**Динаміка руху працівників у промисловості України за 2006–2008 рр.,
тис. осіб**

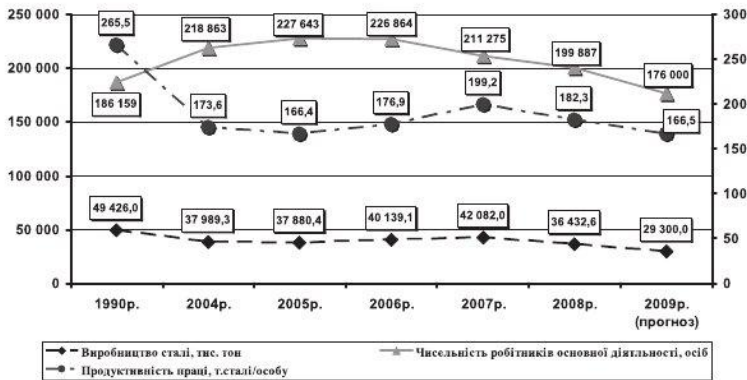
Вид промислової діяльності	2006 р.			2007 р.			2008 р.		
	Пр	Ви	Ре +/-	Пр	Ви	Ре +/-	Пр	Ви	Ре +/-
Промисловість	915	1 045	-130	937	1 029	-92	839	1 103	-264
Добувна промисловість	102	120	-18	100	110	-10	100	123	-23
видобуток паливно-енергетичних корисних копалин	76	91	-15	73	81	-8	76	88	-12
видобуток корисних копалин крім паливно-енергетичних	26	29	-3	27	29	-2	24	35	-11
Переробна промисловість	705	809	-104	734	814	-80	624	864	-240

виробництво коксу, продуктів нафтопереробки	11	9	2	8	9	-1	6	10	-4
металургійне виробництво та виробництво готових металевих виробів	75	89	-14	88	106	-18	71	110	-39
Машинобудування, загалом	166	210	-44	188	209	-21	153	229	-76
виробництво машин та устаткування	70	100	-30	78	93	-15	65	102	-37
виробництво електричного, електронного та оптичного устаткування	41	46	-5	41	45	-4	35	50	-15
виробництво транспортних засобів та устаткування	55	64	-9	69	71	-2	53	77	-24

* Складено та розраховано за даними Держкомстату України [6].

Однак, як зазначалося раніше, основним фактором, від якого залежить чисельність зайнятих у промисловому секторі, є рівень продуктивності праці. Останній у декілька разів нижчий, ніж у промислово розвинених країнах. Так, наприклад, вітчизняна металургія за кількістю сталі, виробленої одним робітником основної діяльності, поступається не тільки провідним світовим виробникам "Арселор" та "Ніпон", де цей показник, відповідно, у 2,5 та в 3,3 разу вищий, але і російським виробникам сталі (перевищення становить 1,6 разу).

Загалом по металургійних підприємствах, які входять до ОП "Металургпром" та забезпечують понад 98% національного виробництва сталі, продуктивність праці одного робітника основної діяльності у 2008 р. становила 182,3 т, що на 8,5% менше, ніж у 2007 р. (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка виробництва сталі на 1 робітника основної діяльності (по українських металургійних підприємствах, що входять до ОП "Металургпром")

Аналізуючи динаміку обсягів виробництва сталі, продуктивності праці і чисельності працівників у металургійному комплексі, можна зробити висновок, що надлишкова чисельність робітників на поточний момент становить близько 20 тис.

Розвиток ринку праці промислового сектору країни в період фінансово-економічної кризи характеризувався реалізацією певних антикризових заходів, спрямованих на зменшення напруги на внутрішньофірмових ринках, зокрема уникнення масових звільнень працівників. Разом з тим здійснювався режим жорсткої економії виробничих витрат, в тому числі витрат на персонал і соціальний розвиток, що в умовах низької ціни робочої сили негативно позначилося на рівні та якості життя працівників. Так, починаючи з серпня 2008 р. зменшувалися розміри нарахованої заробітної плати, однак загалом по промисловості та більшості галузей середня номінальна заробітна плата штатного працівника не знижувалась і навіть дещо зростала. Зокрема, в жовтні 2009 р. вона по промисловості в цілому становила 2216 грн., що на 2% більше, ніж у липні 2008 р.

У добувній промисловості номінальна заробітна плата штатного працівника у жовтні 2009 р. склала 2778 грн. і відповідно до липня 2008 р. зросла на 8,0%, у тому числі на підприємствах:

- з видобутку паливно-енергетичних корисних копалин – 3292 грн. (збільшення на 10,3%);
- з видобутку корисних копалин, крім паливно-енергетичних, – 2424 грн. (зменшення на 1,1%).

У переробній промисловості номінальна заробітна плата штатного працівника у жовтні 2009 р. склала 1973 грн. і відповідно до липня 2008 р. зменшилася на 3,0%, у тому числі на підприємствах металургійного виробництва, виробництва готових металевих виробів та машин і устаткування – на 5,6%, а на підприємствах з виробництва транспортних засобів та устаткування – на 12,8%;

Водночас на підприємствах з виробництва коксу, продуктів нафтопереробки, електричного, електронного та оптичного устаткування вона збільшилась, відповідно, на 1,9 і 1,8% [2].

Наслідком впливу фінансово-економічної кризи можна вважати погіршення показника співвідношення середньої заробітної плати штатного працівника і прожиткового мінімуму (669 грн.). У жовтні 2009 р. в цілому по Україні це співвідношення становило 2,91, що на 0,06 пункту менше, ніж у липні 2008 р. У промисловості цей показник склав 3,31 і був нижчим на 0,04 пункту порівняно з липнем 2008 р.

У добувній промисловості, зокрема на підприємствах з видобутку паливно-енергетичних корисних копалин, мало місце покращання цього співвідношення, відповідно, на 0,21 і 0,32 процентних пункту.

У переробній промисловості загалом та в окремих виробництвах співвідношення між середньою заробітною платою і прожитковим мінімумом погіршилось. І це на фоні необґрунтовано заниженого соціального стандарту, яким є прожитковий мінімум.

Своєрідною реакцією на фінансово-економічну кризу, неефективну податкову політику та бюджетну підтримку реального сектору економіки стала активізація тіньової економіки. У першому півріччі 2009 р. порівняно з відповідним періодом 2008 р. тіньова частка української економіки зростає на 8 процентних пунктів і становила 39%. Окремими експертами і дослідниками її обсяги оцінюються в межах до 60% ВВП. За даними Мінекономіки України, у 2008 р. граничні максимальні рівні тіньової економіки у виробництві коксу, продуктів нафтопереробки становили 45,1%, металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – 39,3%, машинобудуванні – 36,2% [9]. Тіньова зайнятість суттєво впливає на легальний ринок праці, не забезпечує надходжень до бюджету, погіршує офіційні статистичні показники, хоча і створює умови для виживання певної частини громадян у кризовий період.

Відповідно до проведеного аналізу можна констатувати, що фінансово-економічна криза прискорює процеси трансформації промислового ринку праці України, оскільки загострила його асиметрію як щодо попиту і пропозиції трудових послуг, так і щодо якості робочої сили та системи її підготовки, трудової віддачі працівників і винагороди за працю. Отже, подальший розвиток цього ринку праці вимагає перш за все оптимізації чисельності зайнятих працівників в окремих галузях та підвищення ефективності їхньої праці. Визначальними факторами, що впливатимуть на чисельність зайнятих, є зростання обсягів виробництва (валової доданої вартості, реалізованої продукції) та продуктивність праці.

Методологія прогнозування чисельності працівників у промисловому секторі передбачає необхідність обґрунтування стратегії розвитку окремих галузей на інноваційних засадах та вибору пріоритетних виробництв, які мають розвиватися прискореними темпами. Для цього необхідно розробити програми підвищення науково-технологічного рівня виробництва, удосконалити організацію виробництва, праці і менеджменту, забезпечити структурні зрушення. Крім того, необхідно здійснити факторний аналіз підвищення продуктивності праці, зокрема за рахунок підвищення науково-технологічного рівня підприємств, зростання продуктивності устаткування у зв'язку з модернізацією та інноваційними заходами, збільшення корисного фонду робочого часу працівників, удосконалення нормування та оплати праці, підвищення кваліфікації тощо. Однак враховуючи, що найближчі три роки будуть пов'язані з подоланням кризових явищ, стабілізацією і поступовим зростанням обсягів промислового виробництва, можна прогнозувати стабілізацію зайнятості або лише незначне її зменшення.

Згідно з проведеними розрахунками (табл. 2), середньооблікова кількість штатних працівників промисловості України в 2012 р. майже не зміниться і становитиме 2770,0 тис. осіб, що на 0,7% менше, ніж у жовтні 2009 р. У добувній промисловості вона зростає – на 9,0%; виробництві коксу, продуктів нафтопереробки зменшиться – на 1,6%; металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – на 6,2%; виробництві машин та устаткування – на 8,5%;

виробництві електричного, електронного та оптичного устаткування – на 8,6%; виробництві транспортних засобів та устаткування – на 9,5%.

Ми вважаємо, що процеси трансформації вітчизняних галузевих ринків праці мають усі основні ознаки загальносвітового глобального характеру і в повній мірі корелюють з процесами, які відбуваються у відповідних галузях промисловості провідних технічно розвинутих країн світу [11; 12; 13; 14]. Подальша автоматизація, комп'ютеризація, а також зміни в практиці ділових відносин зменшують потребу в робочій силі, скорочуючи кількість людино-годин, необхідних для виробництва одиниці продукції. Отже, нові технології і технологічні вдосконалення будуть, як і раніше, основним фактором, що впливає на підвищення продуктивності праці і, відповідно, на кількість працівників і тип зайнятості. За нашими розрахунками, уже в найближчі 10 років у металургійній галузі можна прогнозувати зменшення чисельності зайнятих приблизно на 60 тис. осіб. Модернізовані, з інноваційною працею робочі місця вимагатимуть більш високого рівня освіти та професійної підготовки працівників. Водночас очікується гостра конкуренція на вторинному ринку праці, тобто серед низькокваліфікованих працівників, для яких зайнятість скоротиться.

Таким чином, модернізація виробництва, впровадження нових передових ресурсо- та енергозберігаючих, екологічно безпечних технологій має безпосередній вплив на продуктивність праці й, відповідно, на чисельність працівників та проявляється також у мінливому попиті на додаткову робочу силу в професійному розрізі на користь професій і спеціальностей високої кваліфікації, здатних обслуговувати сучасну техніку. Оскільки частка робітників вищих розрядів становить у вітчизняній металургії лише 15–20%, що значно нижче, ніж на металургійних підприємствах країн Заходу і Японії, та зовсім недостатня для забезпечення модернізації галузі, то цілком очевидно є проблема вдосконалення підготовки робітничих кадрів. Наприклад, у Японії 80% робітників мають вищу кваліфікацію (у тому числі нерідко і вищу освіту), у США – 43%, у Німеччині – 56%. На думку вітчизняних роботодавців, обсяги підготовки кваліфікованих робітничих кадрів для промисловості в системі середньої і початкової професійної освіти явно недостатні, а за якістю не відповідають потребам інноваційного розвитку. Тому більшість з них чітко усвідомлюють необхідність більш активної участі в процесі підготовки потрібних їм кадрів.

Висновки. Економічна ситуація в промисловості України залишається нестійкою; кризові явища продовжують негативно впливати на результати виробничо-господарчої діяльності та фінансовий стан підприємств.

Індекс промислової продукції за січень – жовтень 2009 р. порівняно з відповідним періодом 2008 р. становив 79,0%. У добувній промисловості він становив 85,6%, у тому числі на підприємствах: з добування вугілля і торфу – 91,6%; вуглеводнів – 98,2%, металевих руд – 68,1%; у переробній промисловості – 68,8%, у тому числі на підприємствах: з виробництва коксу та продуктів нафтопереробки – 92,4%, металургійному виробництві та виробництві готових металевих виробів – 66,6%

(на підприємствах з випуску чавуну, сталі та феросплавів – 69,1%, труб – 52,0%, кольорових металів – 73,3%, інших видів первинного оброблення сталі – 58,1%, готових металевих виробів – 56,1%); у машинобудуванні – 50,3% (у тому числі на підприємствах з випуску електричних машин та устаткування – 70,7%, контрольно-вимірювальних приладів – 51,4%, машин та устаткування для добувної промисловості й будівництва, для сільського і лісового господарства, для металургії – відповідно 47,1%, 45,3%, 44,1%, залізничного рухомого складу – 38,5%, автомобільного транспорту – 17,9%).

Антикризові заходи, що здійснювалися Кабінетом Міністрів України з підтримки системоутворюючих підприємств промисловості країни, хоча й пом'якшили негативний вплив кризових явищ та, головне, дозволили зменшити напругу на зареєстрованому ринку праці, уникнути масових звільнень працівників і, відповідно, соціальної катастрофи, але поки що не призвели до кардинальних позитивних змін фінансово-економічного стану суб'єктів господарювання. В цих умовах роботодавці для виживання підприємств продовжують проводити режим жорсткої економії виробничих витрат, в тому числі витрат на персонал й соціальні заходи, що негативно позначається на рівні життя працівників. Оптимізацію витрат на персонал роботодавці здійснюють шляхом ініціювання перегляду колективних договорів, інших внутрішніх нормативних актів з оплати праці в бік зменшення або припинення фінансування соціально-побутових витрат, скорочення виплат стимулюючого характеру.

Заходи зі зниження собівартості продукції за рахунок оптимізації чисельності персоналу повинні враховувати технологічні обмеження зменшення чисельності працівників. Ігнорування або неналежа увага до цього фактора в умовах скорочення видатків підприємств на впровадження новітніх технологій і техніки, які забезпечують безпечні, здорові та комфортні умови праці, може призвести до зростання на виробництві нещасних випадків, травматизму й професійної захворюваності. Також варто зазначити, що скорочення на багатьох підприємствах прийому нових працівників призводить до того, що молоді фахівці – випускники середніх спеціальних та вищих навчальних закладів залишаються не тільки без роботи, але, що значно гірше, без можливості набуття практичного досвіду.

Таким чином, державна політика зайнятості у довгостроковій перспективі повинна враховувати системні зміни, які відбуваються на ринку праці вітчизняної промисловості. Ефективне функціонування сфери соціально-трудова відносин обумовлює необхідність подальших досліджень і розробки комплексу заходів, які будуть спрямовані на адаптацію механізму функціонування ринку праці до умов постіндустріального розвитку України.

1. Індекси промислової продукції за січень – травень 2009 року [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/pr/tpp/tpp_u/tpp0509_u.htm

2. Заробітна плата та стан її виплати у жовтні 2009 року. [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Режим доступу : <http://www.ukrstat.gov.ua>
3. Обсяг реалізованої промислової продукції (робіт, послуг) за 2008 рік (уточн. дані) [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Режим доступу : http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2009/pr/tpp/tpp_u/tpp0509_u.htm
4. Оцінка стану платіжного балансу України у січні – листопаді 2008 року (за поперед. даними) : аналіт. огляд [Електронний ресурс] / Нац. банк України. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Balance/2008_PB/State_2008_pr.pdf
5. Оцінка стану платіжного балансу України (за поперед. даними). Жовтень 2009 року : аналіт. огляд [Електронний ресурс] / Нац. банк України. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/Statist/index_PB.htm
6. Праця України 2008 : стат. зб. [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Режим доступу : <http://ukrstat.gov.ua/content/wsite/niistat/druk/katalog/pracia/Pracsa.zip>
7. Промисловість України у 2001–2006 роках : стат. зб. – К. : Держкомстат України, 2007. – 302 с.
8. Соціально-економічне становище України за січень – жовтень 2009 року. [Електронний ресурс] / Держкомстат України. – Режим доступу : http://ukrstat.gov.ua/control/uk/local-files/display/druk/soc_ek/publ_u.html
9. Тенденції тіньової економіки в Україні (за 2008 рік) [Електронний ресурс] / М-во економіки України. – Режим доступу : http://me.kmu.gov.ua/file/link/133002/file/Zapiska_2008.doc
10. Яценко Н. Економіка України 1999–2008 : втрачене десятиліття [Електронний ресурс] / Н. Яценко. – Режим доступу : <http://www.dt.ua/2000/2020/68155/>
11. U.S. Bureau of Labor Statistics. Productivity and costs by industry: manufacturing industries, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bls.gov/news.release/archives/prin_03202008.pdf
12. U.S. Bureau of Labor Statistics. Productivity and costs by industry: manufacturing industries, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bls.gov/news.release/archives/prin_12092009.pdf
13. U.S. Bureau of Labor Statistics. Productivity and costs by industry : Selected service-providing and mining industries, 2006 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.bls.gov/news.release/archives/prin2_05212008.pdf
14. U.S. Bureau of Labor Statistics. Productivity and costs by industry: Selected service-providing and mining industries, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.bls.gov/news.release/pdf/prin2.pdf>

Подано 20.01.10

В.В. Оникиєнко, д-р екон. наук

Д.Ю. Наумов

РАЗВИТИЕ РЫНКА ТРУДА ВЕДУЩИХ ОТРАСЛЕЙ ПРОМЫШЛЕННОСТИ УКРАИНЫ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ДОЛГОСРОЧНЫЕ ПЕРСПЕКТИВЫ

В статье дан анализ процессов трансформации рынка труда ведущих отраслей промышленности Украины в период глобального финансово-экономического кризиса и прогноз занятости на долгосрочную перспективу. Авторы акцентируют внимание на повышении требований к уровню образования и профессиональной подготовки работников и на обострении конкуренции среди низкоквалифицированных работников, для которых занятость сократится.

ЕКОНОМІКА

Ключевые слова: рынок труда, прогноз занятости, профессиональная подготовка, трансформации.

V.V. Onikienko

D.U. Naumov

LABOR MARKET DEVELOPMENT OF THE LEADING SECTORS
OF UKRAINIAN INDUSTRY: MODERN TENDENCIES AND LONG-TERM
PROSPECT

An article reveals analysis of the transformational processes in the labor market of the leading sectors of Ukrainian industry during global financial crisis and long-term employment prospect. The authors put the accent on the educational standards raising and professional training, competition tension among low skilled workers, for which employment is expected to decline.

Key words: labor market, employment forecast, professional training, transformations